

Rozprawy

Arkadiusz Wagner, Gotycka szafa na księgi z kościelnej librarii w Reszlu

W artykule dokonano charakterystyki jednego z najcenniejszych, a zarazem niezbadanych, zabytków gotyckiego meblarstwa w dzisiejszej Polsce: szafy na książki wykonanej w 1471 roku dla librarii kościoła parafialnego w Reszlu. W pierwszej kolejności odtworzona została historia mebla od momentu jego powstania przypadającego na czas rozwoju kościelnego księgozbioru w 2 połowie XV w., przez jego demontaż i rozproszenie elementów po II wojnie światowej, a następnie domniemane zaginięcie, aż do wydarzeń z 2012 r., gdy zachowane części zostały zlokalizowane w różnych częściach kościoła i ponownie zmontowane. Opisano obecną strukturę szafy wraz z próbą zrekonstruowania jej pierwotnej formy. Osobną uwagę poświęcono bogatej, reliefowej dekoracji znajdującej się na listwach w czołowej części mebla. Całość osadzono na tle stolarstwa, a zwłaszcza meblarstwa, europejskiego, a w szczególności pruskiego. Doprowadziło to do wniosku o syntetyzowaniu przez szafę tradycji alpejskiego i północnoeuropejskiego meblarstwa późnogotyckiego, z najbliższymi pokrewieństwami w dekoracji stall gotyckich z Dobrego Miasta. W ogólnej formie mebel ten pozostaje jednak ewenementem na tle znanych obecnie zabytków.

Jacek Wijaczka, Ludność żydowska w Prusach Książęcych (Brandenburskich) w czasach wczesnonowożytnych

Ludność Żydowska w Księstwie i Królestwie Pruskim okresu wczesnonowożytnego była i jest nadal jedynie sporadycznie przedmiotem badań naukowych. Wynika to stąd, że liczebność członków w gminach żydowskich na tym terenie w porównaniu z Europą Środkowo-wschodnią była wtedy stosunkowo mała. Również fakt, że poza Królewcem nigdzie indziej nie powstało żadne żydowskie centrum kulturowe, przyczynił się do marginalnego traktowania tej kwestii tak przez niemiecką jak i polską naukę. Z powyższego powodu artykuł ten stanowi na nowo podjętą próbę przeglądu istniejących źródeł jak również literatury polsko i niemieckojęzycznej, na podstawie której można postawić wniosek, że tymczasowe pobyty Żydów na terenie Prus z przyczyn ekonomicznych bądź losowych (wojny, epidemie, migracja), jak również kontakty między pruskimi stanami a gminami żydowskimi poza granicami Rzeczypospolitej Obojga Narodów grały dużo większą rolę, niż zwykło się do tej pory uważać.

Artykuł ten w dalszej kolejności zajmuje się analizą rozwoju gminy żydowskiej w Królewcu po roku 1680 i jej rozkwitem do rozmiarów regionalnego ośrodka w XVIII wieku. Wzrost ów gmina żydowska zawdzięczała faktowi, że miasto to stało się centrum gospodarczym, a handel nad Niemnem uległ znacznemu rozszerzeniu. Jej dynamiczny rozwój był również skutkiem nadawanych jej książęcych i królewskich przywilejów. Reasumując, artykuł ten pokazuje, że mimo zakazu osiedlania się Żydów na terenie Prus i ograniczonego znaczenia ich gminy w Księstwie i Królestwie Pruskim ludność żydowska odgrywała tu znaczącą rolę i nie wolno jej zatem pomijać w analizie tutejszych religijnych i kulturowych stosunków.

Andrzej Kopiczko, Polskie i niemieckie tradycje w katolicyzmie na Warmii przed 1945 r.

Ogólnie trudno doszukiwać się w okresie do I rozbioru Polski tradycji czysto niemieckich czy czysto polskich. Dychotomia w obrzędowości, choć zasadniczo również pozbawiona konfliktowości, pojawiła się dopiero po włączeniu Warmii do Prus w 1772 r. Trudno też doszukać się wyraźnych różnic między polskimi i niemieckimi tradycjami przed 1945 r. Najbardziej widoczne były one w kulcie świętych oraz w nabożeństwach paraliturgicznych. Zewnętrznym – i poniekąd oczywistym – wyróżnikiem polskiej i niemieckiej Warmii była używana mowa, a

właściwie dialekt warmiński polski i niemiecki. Warmińskie tradycje, zarówno niemieckie, jak i polskie, ale pielęgnowane przed 1945 r., zaczęły szybko zamierać w Polsce Ludowej. Był to proces naturalny, związany ze zmianą struktury ludnościowej tych terenów. - Artykuł ten w polskiej wersji znajduje się w: *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny* 35 (2010), s. 49-61.

Hanna Teschner, Kształtowanie się stosunku Ermlandfamilie do Polski i do Warmii (1965–2005)

Warmiacy tworzą niewielką grupę w ramach Kościoła katolickiego w Niemczech. Ich stosunek do Polski, w odróżnieniu od innych grup lub inicjatyw kościelnych, które zabiegają o dialog niemiecko-polski, odznacza się szczególnymi cechami. Katolicy Warmiacy kojarzą region dawnych Prus Wschodnich z Polakami-katolikami, dla których jest on obecnie ojczyzną. Stosunek do Polski wypędzonych ze stron ojczystrych Warmiaków, ich spojrzenie na sąsiedni naród i postawa wobec niego zmieniły się zdecydowanie w okresie od wymiany listów biskupów niemieckich i polskich w 1965 do wyboru niemieckiego papieża w 2005 roku. Przedstawiana rozprawa opiera się na świadectwach Warmiaków, zamieszczonych głównie w gazecie *Emlandbriefe*.

W dialogu niemiecko-polskim Warmiacy zajęli najpierw stanowisko wyczekujące. Do 1972 roku, gdy Warmia stała się diecezją polską, zainteresowanie Polską wiązało się przede wszystkim z polityką prowadzoną wobec ich ziem rodzinnych. Cezurę wyznaczył przełom polityczny 1989/1990. Od 1991 kontakty niemiecko-polskie silnie się zintensyfikowały. Duchowieństwu niemieckiemu chodziło przede wszystkim o pozostałych na Warmii Niemców, uregulowane zostały sprawy mniejszości niemieckiej, zwłaszcza te dotyczące nabożeństw oraz ogólnie życia kościelnego i społecznego. Podobną drogą podążał *Erländisches Landvolk*, dla którego zasadniczą kwestią było polepszenie warunków życiowych chłopów warmińskich pochodzenia niemieckiego. Niemiecko-polskie relacje w ramach *Gemeinschaft Junges Ermland* odróżniają się od działań innych grup. Młodzieży mniej zależy na bezpośrednich celach edukacyjnych, a bardziej na nawiązaniu kontaktów i spotkaniach. Wzajemne kontakty młodzieży niemieckiej i polskiej cechuje odrębna specyfika, uwidocziona w nabożeństwach dwujęzycznych. Osobliwością działań w ramach *Ermlandfamilie* jest włączanie polskich członków grup w strukturę i działania tej grupy. Decydujące dla rozwoju kontaktów z Polską we wszystkich grupach *Ermlandfamilie* było szczególne zaangażowanie pojedynczych osób.